

Imelda Chłodna

Kilka uwag na temat roli retoryki w kształceniu humanistycznym

Człowiek w Kulturze 21, 155-159

2009/2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Imelda Chłodna

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Kilka uwag na temat roli retoryki w kształceniu humanistycznym

Zastanówmy się nad znaczeniem, jakie posiada retoryka w wykształceniu ogólnym, a więc odpowiedzmy na pytanie czy, a jeżeli tak to dlaczego warto uczyć się retoryki? Jeśli założymy, że na wykształcenie ogólne składają się dwa podstawowe elementy: 1) wszechstronny rozwój władz umysłowych; 2) przyswojenie sobie pewnej ilości pożytecznych w życiu wiadomości o otaczającym nas świecie, wiadomości, które poszerzają nasz widnokrąg umysłowy, dają możliwość orientowania się w narzucanych nam przez życie zjawiskach, to okaże się, iż nauka retoryki – języka ojczystego spełnia oba te warunki. Kształci ona bowiem umysł w kierunku logiczno-formalnym i daje mu pewien zasób przesłanek realnych, czyli pewną wiedzę o rzeczywistości. Owa zdolność jasnego, precyzyjnego formułowania i wyrażania swoich myśli pozwala nam w sposób komunikatywny tę wiedzę o rzeczywistości przekazywać innym. Jest to szczególnie ważne w obliczu zjawiska, które ma dzisiaj miejsce wśród młodzieży na wszystkich poziomach edukacji. Zjawiska, na które wskazują coraz częściej nauczyciele i wychowawcy, a mianowicie analfabetyzmu funkcjonalnego i związanego z nim analfabetyzmu kulturowego¹.

Analfabetyzm funkcjonalny polega na niezdolności rozumienia napisanego słowa, które jest w powszechnym użyciu. Dzisiejsi uczniowie i studenci nie potrafią czytać i nie czytają. Doświadczamy dzisiaj zanikania umiejętności czytania i pisania, co szczególnie widoczne jest wśród młodych ludzi, którzy nie będąc wdrażani w tę

¹ Zob. D. Closson, *The Closing of the American Heart*, Probe Ministries International, 1993.

umiejętność od pierwszych lat szkoły mają z tym ogromny problem. Kolejny typ analfabetyzmu, to tzw. analfabetyzm kulturowy. Dotyczy on uczniów, studentów, którzy czytać umieją, ale nie są zdolni do normalnego rozwoju we współczesnym świecie z powodu braku informacji potrzebnych do zinterpretowania materiału, który czytają. Odpowiedzialne za taki stan rzeczy są modele edukacji, które opierają się na twierdzeniu, że zdolności intelektualne i społeczne ucznia będą rozwijać się naturalnie, bez pomocy specjalnych treści edukacyjnych. Modele te bardziej koncentrują się na tym, w jaki sposób uczniowie zdobywają wiadomości niż na tym, czego się uczą. W konsekwencji uczniowie nie są wdrażani do zdobywania odpowiedniej ilości potrzebnych informacji, stając się kulturowymi analfabetami.

Tutaj właśnie z pomocą przychodzi retoryka, jako umiejętność m.in. poprawnego mówienia, czytania i pisania, poprawnego rozumowania i argumentowania, umiejętność analizy i interpretacji tekstów, prowadzenia dyskusji, debat i negocjacji. Nauczanie retoryki powinno spełniać dwojakiego rodzaju zadania. Z jednej strony uczeń powinien ćwiczyć się w poprawnym i logicznym wyrażaniu swoich myśli w mowie i w piśmie, z drugiej natomiast powinien poznawać zasadnicze zjawiska językowe i ich właściwości, aby za ich pomocą odpowiednio interpretować i w zrozumiały sposób wyrażać posiadaną wiedzę. W grę wchodzi tu zatem umiejętności teoretyczne, czyli znajomość podstawowych przynajmniej wiadomości z teorii języka oraz praktyczna znajomość języka ojczystego. Nauka gramatyki i stylistyki, a więc teorii językowej daje nam cały szereg pożytecznych wiadomości. Zjawiska i procesy językowe są funkcjami zjawisk i procesów myślowych, w języku odzwierciedlają się do pewnego stopnia formy i treść naszych myśli. Nauka teorii językowej może być zatem uważana za pewnego rodzaju wstęp do logiki, psychologii czy filozofii, jak to było w nauczaniu klasycznym, a podstawowe wiadomości z tych nauk powinny wchodzić w zakres wykształcenia ogólnego.

Kolejną ważną zaletą nauczania retoryki jest jej powszechność, uniwersalność. Świadomość języka i związanych z nim zjawisk ma bowiem każdy człowiek. Już przez sam fakt, że jest człowiekiem, niezależnie od pracy zawodowej jaką wykonuje. Każdy człowiek posługuje się językiem w myśli i mowie. Widzimy zatem, że nauka

retoryki umiejętnie i we właściwy sposób traktowana jest doskonałym narzędziem kształcenia umysłu pod względem logiczno-formalnym, daje także cały szereg przydatnych w życiu wiadomości, realizując dwa zasadnicze zadania kształcenia ogólnego: wszechstronnie rozwija nasze zdolności umysłowe oraz pomaga zdobywać wiedzę o otaczającym nas świecie.

Jeśli chodzi o praktyczną naukę języka, to jej znaczenie kształcące jest również doniosłe, ponieważ ćwiczenia w umiejętności wystawiania się są zarazem ćwiczeniami w umiejętności myślenia. Ponadto, zwiększanie zasobu słownictwa nieodłącznie idzie w parze z rozwijaniem zasobu pojęciowego. Język jest z jednej strony nieocenionym narzędziem myślenia, a poza tym jest skarbnicą doświadczeń i wiedzy, którą przekazali nam nasi przodkowie. Każdy człowiek ucząc się języka przez naśladowanie nie tylko kształtuje w sobie nowy sposób myślenia, ale zarazem przyswaja sobie wiedzę zdobywaną przez poprzednie pokolenia. Wiedza ta nie ma granic, dlatego człowiek uczy się języka od chwili, kiedy wymówił pierwszy wyraz, aż do samej śmierci. W pierwszych latach przyswaja sobie nie tylko wyrazy lecz i formy gramatyczne, następnie poszerza swój zasób słownictwa. Każda z tych umiejętności jest pewnym krokiem naprzód w kierunku rozwoju umysłowego. A zatem widzimy, że ćwiczenia w praktycznej umiejętności posługiwania się językiem mają równie ważne znaczenie jak i nauka teorii językowej. Ćwicząc umiejętność wystawiania się rozwijamy zdolności ścisłego myślenia, a wzbogacając zasób słownictwa, wzbogacamy i pogłębiaamy jednocześnie zasób pojęciowy.

Nauka sztuki retoryki oprócz zadań intelektualnych ma także wpływ na kształtowanie się uczuć etyczno-społecznych, może być również szkołą wykształcenia estetycznego. Język jest funkcją naszego myślenia, ale należy pamiętać, że człowiek rozwija tę umiejętność dzięki temu, że żyje w społeczności innych osób, żyje życiem społecznym. Pozostawiony sam sobie nigdy nie doszedłby do rozwoju mowy. Umiejętność porozumiewania się, posługiwania się językiem, który jest niezbędnym warunkiem naszego rozwoju umysłowego, posiadamy dzięki społeczeństwu, wśród którego wzrosliśmy i żyjemy. Wdrażanie młodych i nie tylko młodych ludzi w ten społeczny pierwiastek języka może pozytywnie wpłynąć na rozbudzenie się uczuć etyczno-

społecznych. Ponadto świadomość, że język, który jest tak znakomitą narzędziem myślenia, wraz z którym przyswajamy sobie wiedzę całego szeregu poprzednich pokoleń posiadamy dzięki temu, że żyjemy w społeczeństwie, rozbudza w człowieku uczucie wdzięczności względem społeczeństwa i poczucie zaciągniętych wobec niego obowiązków. Z drugiej strony przekonanie, że pod względem językowym, jak zresztą pod innymi względami, jest się zależnym od społeczeństwa, od środowiska, w którym się żyje łagodzi zbyt indywidualizm i rozwija poczucie solidarności społecznej.

Tak więc zalet uczenia się retoryki i jej nauczania jest wiele. Opanowanie sztuki posługiwania się słowem ze znużeniem i umiejętnością ma ogromne znaczenie, zarówno w naszym życiu indywidualnym, jak i społecznym. U jednego z polskich pedagogów doby oświecenia, Jędrzeja Śniadeckiego czytamy: „Najlepszym dowodem oświaty narodu jest wydoskonalenie, czystość i dokładność jego mowy. Bo w niej jest skład wszystkich jego myśli i całej jego nauki. Ateńczykowie, najoświeceni w starożytności naród, lud, który język swój powszechnym Greków zdaniem z wielkim wymawiał wdziękiem i do najwyższego stopnia wydoskonalili, a nareszcie i wypieścili, uważali tę naukę za najważniejszą i najpierwszą”².

Several Remarks on the Role of Rhetoric in Humanistic Education

Summary

In this article the Authoress is thinking about the role of rhetoric in liberal education and answers on question whether and why it is worthy to learn rhetoric? The rhetoric is helpful as the skill of correct telling, reading and writing, correct reasoning and argumentation, skill of analysis and interpretation of texts, leadership of discussion, debates and negotiation. It includes the theoretical skills, that is at least the basic knowledge of theory of language as well as the practical knowledge of native language.

² J. Śniadecki, *O fizycznym wychowaniu dzieci*, Warszawa 1920, cyt. za: B. Wiczorkiewicz, *Zasady poprawnej wymowy polskiej*, Warszawa 1947, s. 11.

Teaching of linguistic theory can be the introduction to logic, psychology whether philosophy, as this was in classical teaching. Except intellectual tasks, teaching of the art of rhetoric has its influence on molding ethical and social feelings, can be also the school of aesthetical education. The skill of using words with knowledge and ability has the huge significance, both in our individual as and social life.